

Tudor VIȘAN-MIU*

**MAURICIU BROCIKER (1855-1946): FUNCȚIONAR ȘI
PENSIONAR AL CASEI REGALE**

***Maurice Brociner (1855-1946): On his service to the Royal Household
and his retirement***

Abstract: *Maurice (Mauriciu) Brociner was a longtime official of the Royal Household of Romania, serving under king Carol I and king Ferdinand I for 36 years. The presence at the Royal Court of a Jewish-descended Romanian veteran of the Russo-Turkish War of 1877-1878 (known for Romanians as the War for Independence), a few years after the Constitution was revised in 1879, allowing Jews to obtain Romanian citizenship, illustrated the efforts led by the Royal Family to integrate minorities into the Romanian society. During the First World War, given a position of importance at the Palace, to keep things in check while the Royal Family left for Jassy, Brociner was forced into retirement for alleged wrongdoings during the wartime German occupation of Bucharest, living for almost three decades from his veteran and Royal House-given pensions. Through historical archives and memoirs, we will provide details on Brociner's longtime service at the Royal Household, with the purpose of understanding an attempt made by the Romanian royalty as part of a larger effort to keep anti-Jewish sentiment in check. Since Jews were the largest minority of Romania before the Great Union of 1918, the matter of their treatment became a matter of European concern, which the king knew should be dealt with accordingly.*

Keywords: *First World War, Romanian Jews, Romanian War of Independence, Royal Household*

Mauriciu Brociner a aparținut primei generații de evrei care a beneficiat, din copilărie, de avantajele statului român modern. Născut la 15 iulie 1855 la Iași¹, el s-a remarcat, alături de frații săi, Iosif², Marco³ și

*PhD Candidate, University of Bucharest, Romania; tudor.miu.visan@gmail.com

Date submitted: January 15th, 2021

Revised version submitted: May 10th, 2021

Final draft accepted: May 28th, 2021

¹ Unele surse indică anul nașterii drept 1854 (ex. Gheorghe Bezviconi, *Necropola Capitalei*, București, Institutul de Istorie «Nicolae Iorga», 1972, p. 75). Am preluat data nașterii din *Anuarul Armatei Române* (a se vedea, de exemplu, ediția din 1903, p. 561; și ediția din 1912, p. 476).

² Iosif Brociner (1846-1918), absolvent de Drept la Universitatea din Iași, a devenit președintele comunității evreiești din Galați, unde s-a ocupat de întreprinderi de căi ferate. S-a remarcat în eforturile pentru a obține încetățenirea evreilor din România în anii 1878-1879. A organizat prima conferință generală a reprezentanților comunităților evreiești din România, desfășurată în martie 1896 la Galați. A fost inițiatorul și primul președinte al Uniunii Comunităților Israelite din România, fondată în anul 1901. Este autorul a

Andrei⁴, ca un reprezentant al comunității evreiești din România. Veteran al Războiului de Independență, funcționar al Casei Civile a Regelui și, în fine, pensionar al Casei Regale, Mauriciu Brociner ilustrează, probabil, cel mai interesant exemplu de integrare a românilor de origine evreiască în sferile înalte ale societății din Vechiul Regat.

Frații Brociner proveneau dintr-o familie cu origini în Galiția și Moldova, înrudită cu numeroase personalități ale comunităților evreiești

numeroase lucrări privind istoria și drepturile evreilor din România, precum *Chestiunea israeliților români până la 1848* (1910). A fost un susținător al sionismului. A fost francmason, inițiat într-o lojă franceză, ajungând până la gradul maxim 33. Vezi Hary Kuller (coord.), *Evrei din România: breviar biobibliografic*, București, Hasefer, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România (CSIER) din cadrul Federației Comunităților Evreiești din România, 2008, pp. 84-85; Isidore Singer, Martha Washington Levy, „Brociner, Joseph B.” în *The Jewish Encyclopedia*, New York, Funk & Wagnalis, volumul III, 1902, pp. 391-392, jewishencyclopedia.com/articles/3725-brociner-josef-b [04.01.2021].

³ Marco Brociner (1852-1942), absolvent de Drept al Universității din Leipzig și absolvent de Științe Politice și Filosofie al Universității din Heidelberg, a fost jurnalist și autor de literatură în limba germană. Ca și fratele său, Iosif Brociner, a debutat cu creații literare în anii 1872-1873 în ziarul *Vocea apărătorului*, care milita pentru emanciparea evreilor și combaterea antisemitismului (v. Ițic Șvarț-Kara, *Contribuții la istoria obștii evreilor din Iași*, cuvânt înainte de Mihail M. Cernea, București, Hasefer, 1997, pp. 54-55). A fost redactor al ziarului *Bukarester Tagblatt (Gazeta Bucureștilor)* în anii 1881-1887. Expulzat de guvernul român în 1885 împreună cu alte personalități culturale evreiești, s-a stabilit la Viena, unde, începând din 1888, a publicat în *Neue Wiener Tagblatt (Noua gazetă vieneză)*. Nuvela sa cu subiect țărănesc, *Sanda* (1882), a atras critica necruțătoare a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea (publicată în revista *Contemporanul*, inclusă ulterior în Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Studii critice*, București, Tipografia „Românul”, vol. I, 1890, pp. 189-208), determinându-l să publice numai în limba germană (în continuare, vom aminti câteva lucrări cu subiect românesc). Romanul său în 2 volume, *Ionel Fortunat* (1890), l-a adaptat, împreună cu Ludwig Ganghofer, într-o piesă de teatru, *Die Hochzeit von Valeni* („Nunta de la Văleni”) (1891), reprezentată la Teatrul Popular din Viena; piesa a fost ecranizată într-un film (1914), regizat de Jacob Fleck, și a inspirat libretul operii compozitorului ceh Karel Weis, *Bojárska nevesta* („Nunta boierească”) (1943). Romanul său, *Das Volk steht auf! Ein sozialer Roman* („Se ridică poporul! Un roman social”) (1911), are ca subiect răscoala țărănească din 1907. Marco Brociner a murit într-un lagăr nazist, fiind una dintre victimele Holocaustului. A avut un fiu, Hans Brociner. Vezi Hary Kuller, *Evrei din România*, p. 85; Alexandru Mirodan, „Brociner, Marco” în *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, Tel Aviv, 1986, vol. I, p. 239, apud Lucian-Zeev Herșovici, „Brociner family” în *The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*, 2010, ediție online, yivoencyclopedia.org/article.aspx/Brociner_Family [04.01.2021]; Marius Mircu (Israel Marcus), „Evreii în războiul de independență a României” în *De la Cilibi Moise la Paul Celan: antologie din operele scriitorilor evrei de limbă română*, ediție și cuvânt introductiv de Ticu Goldstein, București, Hasefer, 1996, p. 467.

⁴ Andrei Brociner (1856-1930) a fost publicist și traducător de limbă germană. În 1871, la Cernăuți, a publicat volumul *Frühlingsbluthen* („Flori de primăvară”), „poezii lirice tipărite în folosul școlărilor săraci ai școalelor primare”. A creat la Galați prima școală israelito-română de fete. În anii 1913-1914 a ținut câteva conferințe la clubul cultural Toynbee-Hall din București, care ulterior au fost publicate (*Reflexiuni asupra Teatrului în general*, conferință din 9 ianuarie 1913; *Meditațiuni asupra Istoriei și foloasele ce tragem dela ea*, conferință din 12 noiembrie 1914). În anii Primului Război Mondial a servit voluntar, ca infirmier-șef onorific, la spitalul „Speranța” din Galați pentru răniții de război. Vezi Marius Mircu, „Evreii în războiul de independență a României”, p. 466.

din Europa⁵. Tatăl lor, arendașul Idel Ber Brociner, era haskalist (susținător al ideilor Haskala, „Iluminismul evreiesc”), încurajându-și fiii să urmeze studii superioare. Astfel, Mauriciu Brociner, care absolvise liceul la Cernăuți, a urmat Academia de Studii Comerciale din Viena. Revenind în țară, la 19 ani s-a înrolat voluntar în Armata Română, ca soldat, la 15 noiembrie 1874. A îndeplinit stagiul militar la Craiova, în cadrul Regimentului 8 Linie. La 15 mai 1875, a fost avansat caporal, iar, la 28 ianuarie 1877, sergent⁶. În acest timp, l-a ajutat pe tatăl său, care se stabilise la Galați, în activități comerciale⁷.

La momentul declarării războiului față de Imperiul Otoman, în aprilie 1877, Mauriciu Brociner a fost unul dintre cei aproape o mie de evrei⁸ înrolați în Războiul de Independență. Îndeplinind stagiul militar în cadrul Regimentului 8 Linie, el a fost primul dintre soldații evrei care, în urma unui examen susținut înaintea plecării pe front, a fost ridicat la gradul de sublocotenent, la 15 iulie 1877⁹. Căpătând renumele de „erou” al „bătăliei de la Grivița”¹⁰, Mauriciu Brociner a fost decorat cu Ordinul „Steaua

⁵ Iosif Brociner oferă, într-o serie de articole intitulate „Biografia mea și istoricul a două familii”, publicate în *Curierul israelit* (de la nr. 13 din 17 mai 1908 la nr. 36 din 18 octombrie 1908), informații privind istoria și înruderile familiei sale (v. Hary Kuller, „Lexiconul evreilor din România: autori și texte de referință: «J. B. Brociner»” în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*, nr. 2/1998, pp. 136-143). Unul dintre stră-străbunicii fraților Brociner era Abraham David Wahrman (1770-1840), marele rabin al comunității evreiești din Bucaci (1813-1840) din cadrul Imperiului Habsburgic. Bunicul patern al fraților Brociner era Iosef Beer Brandner-Brociner, iar bunica paternă era sora rabinului Iankef Berish, predicator la Roman și în Palestina. Printr-un frate al tatălui, frații Brociner erau veri primari cu avocatul Giuseppe Brociner (care a profesat la Pisa) și chimistul Alfons-Lupu Brociner (care a profesat la Paris). Fiul unei verișoare primare, Michel Goldenthal, s-a căsătorit cu o nepoată a cardinalului Mariano Rampolla (1843-1913), fapt semnalat la acel moment într-un articol din presa românească („Cardinalul Rampolla și familia Brociner”) și evocat de Iosif Brociner (pentru o serie de ziare citite de Iosif Brociner, vezi Arhivele Naționale ale României, Serviciul Municipiului București, *Colecția Personală I.B. Brociner*, dosar 1/1913). Vezi Marius Mircu, „Evreii în războiul de independență a României”, p. 465; Salomon Wininger, *Grosse Jüdische National-Biographie*, Cernăuți, Orient, vol. I, 1925, p. 460.

⁶ Date din *Anuarul Armatei Române*, București, Tipografia Curtii „F. Göbl”, 1880, p. 589. Pentru restul articolului, am completat datele cu informații din ediții viitoare, până la *Anuarul Armatei Române pe anul 1914*, București, Tipografia Curtii Regale „F. Göbl Fii”, 1914.

⁷ „Brociner, Mauriciu” în Salomon Wininger, *Grosse Jüdische National-Biographie*, I, pp. 462-463.

⁸ Numărul veteranilor evrei ai Războiului de Independență cărora li s-a acordat cetățenia română, indicat în majoritatea lucrărilor, este 883 (din cei 888 propuși). Vezi, de exemplu, Ion Stanciu, „Evreii în istoria României între anii 1821 și 1918” în Nicolae Cajal, Hary Kuller, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, ediția a II-a revăzută, București, Hasefer, Federația Comunităților Evreiești din România, 2004, p. 94.

⁹ Propunerea pentru înaintare a fost adresată domnitorului Carol I într-un raport al ministrului secretar de stat la Departamentul de Război, generalul de brigadă Alexandru Cernat (v. Marius Mircu, „Evreii în războiul de independență a României”, p. 468).

¹⁰ În bătălia pentru cucerirea redutei Grivița (30 august/11 septembrie 1877), sublocotenentul Mauriciu Brociner a fost cel care, după căderea la datorie a căpitanului

României” în grad de cavaler¹¹, citat prin ordin de zi al Marelui Cartier General (9 septembrie 1877)¹², iar, după revizuirea Constituției în 1879, a primit cetățenia română, împreună cu ceilalți veterani români de origine evreiască¹³. La 27 martie 1879, a fost trecut în rezerva Armatei Române.

După război, Mauriciu Brociner a lucrat ca impiegat de cancelarie la oficiul vamal din Galați¹⁴ și funcționar la Ministerul de Război. În anul 1882 Mauriciu Brociner a intrat în serviciul Curții Regale, îndeplinind diverse

Valter Mărăcineanu (1840-1877), a condus asaltul final pentru cucerirea redutei. O relatare făcută de Brociner lui Israel Marcus în anul 1942 a fost narativizată în *Ibidem*, pp. 469-471. Rănit în timpul asaltului, Brociner a fost ridicat de pe front și internat, primind primele îngrijiri chiar de la ambulanța „Zion” (organizată de comunitățile israelite). La infirmerie (*lazaret*) a fost vizitat de colonelul Grigore Ipătescu, comandantul Diviziei III Infanterie, care, în numele domnitorului, i-a înmănat Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler, și de președintele Consiliului de Miniștri, Ion C. Brătianu, care i-ar fi adresat aceste cuvinte: „Domnule sublocotenent, frumoasă inaugurare a epoleților. Te felicit! Faci onoare neamului dumitale!” (v. *Ibidem*, p. 471; cf. Teșu Solomovici, *Istoria evreilor din România: 2000 de ani de existență*, București, Editura Teșu, 2007, p. 137). Participarea sa pe front s-a încheiat atunci, fiind trecut în rezervă cu gradul de locotenent, dar, în urma petiției sale adresată domnitorului, a revenit în serviciul activ (Marius Mircu, „Evreii în războiul...”, p. 471; Idem, „Evreul” în *Magazin Istoric*, nr. 5 (122)/ mai 1977, pp. 52-53; Adolf Stern, *Din viața unui evreu-român*, București, Tipografia „Progresul”, 1915, pp. 199-202).

¹¹ În timpul războiului, i s-a mai acordat medalia „Virtutea Militară” de aur, clasa I, iar, din partea împăratului Alexandru al II-lea al Rusiei, Ordinului „Sf. Stanilau” cu spade, clasa a III-a, și, din partea principelui Milan al Serbiei, Ordinul „Crucea Takovo”. În decursul serviciului de la Casa Regală, lui Brociner i s-au acordat și alte decorații românești, precum Ordinul „Coroana României” în grad de Ofițer (v. Decretul nr. 2603 din 20 mai 1895 în *Monitorul Oficial*, nr. 118 din 26 august 1895, p. 3993).

¹² Brociner a fost citat în ordinul de zi din 9 septembrie 1877, împreună cu sergentul sanitar Mendel Leizer și sergentul Florin Bercovici (v. Hary Kuller, *Evrei din România*, p. 85; Teșu Solomovici, *Istoria evreilor din România*, p. 116).

¹³ Lista acestora, deschisă de sublocotenentul Mauriciu Brociner, se regăsește în proiectul de lege pentru naturalizarea română pentru israeliții care au servit în Războiul de Independență (*Monitorul Oficial*, nr. 235 din 17/29 octombrie 1879, pp. 6660-6675). Legea a fost adoptată de Senat în ședința din 13 octombrie 1879 și de Adunarea Deputaților în ședința din 18 octombrie 1879, fiind promulgată prin Înaltul Decret Regal nr. 2529 din 6 noiembrie 1879 (*Ibidem*, nr. 255 din 11/23 noiembrie 1879, pp. 7078-7093). Lipsește, deocamdată, un studiu dedicat veteranilor evrei din Războiul de Independență. Articolul semnat de Lya Benjamin și Jean Ancel, „Evreii în Războiul de Independență al României (1877-1878)” în *Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice a Evreilor din România*, nr. 1/1997, pp. 102-112, se referă mai degrabă la episodul unei ambulanțe operate pe front de o echipă de medici evrei (ambulanța „Zion”). În anexă sunt reproduse câteva documente referitoare la Mauriciu Brociner, pentru a ilustra ascensiunea în societatea românească a unui veteran româno-israelit al Războiului de Independență. Textul lui Marius Mircu, „Evreii în războiul de independență a României” (reprodus în antologia *De la Cilibi Moise la Paul Celan*, pp. 462-475), acordând un larg spațiu lui Mauriciu Brociner, este destul de literarizat, fiind publicat inițial în *Alte șapte momente*, Haifa, 1978, pp. 60-65 (a doua din seria de trei broșuri care debutase cu *Șapte momente din istoria evreilor din România*).

¹⁴ Prin decizia ministrului Finanțelor nr. 22532 din 22 iulie 1881, semnată de un subaltern, Mauriciu Brociner, impiegat de cancelarie clasa I la biroul vamal Galați, a fost destituit, în urma telegramei șefului-perceptor al biroului, care îl acuza de „o conduită arogantă către superiorii săi”. A fost înlocuit în postul său de Pericle Mavrodin, impiegat de cancelarie clasa I de la biroul vamal Brăila (*Monitorul Oficial*, nr. 94 din 28 iulie/9 august 1881, p. 3000).

funcții pe lângă Mareșalatul Palatului (de exemplu, cea de casier)¹⁵. Ca rezervist, a fost înaintat locotenent, la 16 martie 1883¹⁶; căpitan, la 10 mai 1886; maior, la 8 aprilie 1896; locotenent-colonel¹⁷, la 10 mai 1906, cu ocazia serbărilor Jubileului de 40 de ani de domnie a regelui Carol I; și, în fine, colonel, la 10 mai 1913¹⁸. La 30 decembrie 1907, la propunerea lui Louis Basset¹⁹, administratorul Curții Regale, regele Carol I l-a numit pe Brociner director („șef”) al Serviciului Palatului și al Mareșalatului Curții Regale²⁰.

¹⁵ Conform *Anuarului Bucureștilor*, Brociner a îndeplinit următoarele funcții: ajutor al Cancelariei (ed. 1885, p. 23), atașat la Cancelaria Regală (ed. 1886-1887, p. 1, și *eds. urm.*) și casier al Cancelariei Regale (ed. 1895, p. 1, și *eds. urm.*). De asemenea, a contribuit și la alte inițiative regale. De exemplu, la momentul înființării, în anul 1905, a societății de caritate „Teșătoarea”, patronată de regina Elisabeta, Brociner era casierul societății (*Monitorul Oficial*, nr. 65 din 22 iunie 1905, p. 2453). În lucrarea memorialistică *Colțul penaiților mei*, publicată în limba germană (*Mein Penatenwinkel*, Frankfurt, Minjon, 1908), regina Elisabeta amintește: „(...) în familia noastră sunt reprezentate toate religiile. Avem printre noi catolici, protestanți, ortodocși, iar secretarul nostru este evreu și tocmai pe el mă reazăm în toate acțiunile mele filantropice. Colonelul Brociner a fost de două ori grav rănit în războiul din 1877; curând după aceea a devenit secretarul nostru și se sacrifică cu un devotament fără egal pentru cei care suferă, care sunt săraci și așteaptă ajutorul nostru (...)”; v. Carmen Sylva, *Colțul penaiților mei*, traducere, cuvânt introductiv și addenda de Dumitru Hincu, ediția a II-a revăzută, București, Editura Vivaldi, 2016, p. 52.

¹⁶ Înaltul Decret Regal nr. 769 din 6 martie 1883, în *Monitorul Oficial*, nr. 278 din 11/23 martie 1883, p. 4506. Pentru celelalte înaintări, am indicat datele din *Anuarul Armatei*.

¹⁷ Diploma regală de locotenent-colonel din 3 iunie 1906 este reprodusă în Lya Benjamin, Jean Ancel, „Evreii în Războiul de Independență al României (1877-1878)”, p. 109. În anul 1911, Brociner a înaintat o cerere pentru promovarea la gradul de colonel, care inițial i-a fost refuzată; v. G. T. Kirileanu, *Martor la istoria României (1872-1960): Jurnal și epistolar*, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note și indice de Constantin Bostan, vol. I, București, Rao, 2013, p. 191. Ulterior, în anul 1913, a fost avansat colonel. Marius Mircu relatează o discuție avută cu Brociner în anii '40, în care acesta susținea că a primit promisiunea avansării la gradul de general, din partea unor oficiali ai Ministerului de Război, cu condiția creștinării sale. Regina Elisabeta l-ar fi descurajat, spunându-i: „Dacă îți trădezi credința, n-ai să te mai bucuri nici de stima, nici de încrederea mea” (v. Marius Mircu, „Evreii în războiul de independență a României”, p. 472).

¹⁸ Brociner a fost înaintat colonel prin Înaltul Decret Regal nr. 3802 din 9 mai 1913, în *Monitorul Oficial*, nr. 33 din 15 mai 1913, p. 1431. După Primul Război Mondial, la 1 aprilie 1919, împlinind 64 de ani, a fost trecut în retragere pentru limită de vârstă, cu gradul de colonel, prin Înaltul Decret Regal nr. 4412 din 18 octombrie 1919, publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 151 din 23 octombrie 1919, p. 8601.

¹⁹ Louis Basset (1846-1931) a fost cel mai longeviv demnitar al Curții Regale. Intrând în slujba domnitorului Carol I în anul 1869, a devenit secretarul particular al regelui Carol I și al regelui Ferdinand, precum și administrator al Curții Regale, funcție pe care a continuat să o îndeplinească și la curtea regelui Carol al II-lea, până la moartea sa. Jurnalul său din anii 1916-1921 a fost publicat sub îngrijirea Alinei Pavelescu (v. *Războiul unui slujitor devotat*, București, Humanitas, 2019).

²⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale [în continuare ANIC], Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 29/1908, f. 2. Decretul este reprodus în Lya Benjamin, Jean Ancel, „Evreii în Războiul de Independență al României (1877-1878)”, p. 110. Ulterior promovării la Curtea Regală, în august 1908, Brociner a fost decorat de împăratul Nicolae al II-lea al Rusiei cu Ordinul „Sf. Ana”, clasa a II-a (diploma și traducerea sunt reproduse în *Ibidem*, pp. 111-112). Alte decorații străine primite: din partea împăratului Franz Iosif al II-lea, Ordinul „Coroana de

După moartea regelui Carol I, în anul 1914, Brociner a fost păstrat la curtea regelui Ferdinand ca director al Serviciului Palatului²¹ și a lucrat în serviciul direct al reginei Elisabeta²². Vechi funcționar al Curții, Brociner se bucura deja de un renume în rândul comunității evreiești. G. T. Kirileanu²³, angajat al Cancelariei Regale și bibliotecarul Palatului, consemna cum, recomandându-se ca „bibliotecar al regelui” pe lângă un evreu în timpul unei deplasări în țară, a primit, prompt, comentariul: „Va să zică vă cunoașteți cu dl. Brociner”²⁴. Tot Kirileanu consemnează atmosfera de la Curte în anii neutralității, când au existat dispute între membrii personalului Casei Regale pe seama opiniilor privind conflagrația europeană. Brociner, care de mulți ani își exprimase deja opinia proastă despre „transilvănenii” care „se vâra peste tot” și „sunt prefăcuți”²⁵, s-a afirmat ca un partizan al eliberării Basarabiei²⁶ (deci, al alianței cu Puterile Centrale, contra Rusiei)²⁷. Cele mai frecvente dispute le avea cu aghiotantul regal, locotenent-colonelul Paul Angelescu²⁸, adept entuziast al eliberării Bucovinei și Transilvaniei de către români. De exemplu, într-o zi din octombrie 1914, Kirileanu i-a surprins pe cei doi în sala adjutanților „certându-se... tot pe seama neomeniilor din Bucovina”²⁹.

La 14/26 august 1916 România a intrat în război de partea Antantei³⁰. Campania a debutat prost iar, având perspectiva ocupării Bucureștilor de către Puterile Centrale, Familia Regală, guvernul și celelalte

Fier”, clasa a III-a și Ordinul „Franz Iosef” în grad de Comandor; din partea împăratului Germaniei, Ordinul prusac al Coroanei, clasa a II-a; din partea regelui Bulgariei, Ordinul „Sf. Alexandru”; din partea sultanului, Ordinul „Medjidie” etc.

²¹ G. T. Kirileanu, *Jurnal și epistolar*, I, p. 346, însemnare din 13/26 noiembrie 1914.

²² Ibidem, p. 319, însemnare din 20 octombrie/2 noiembrie 1914; p. 357, însemnare din 24 noiembrie 1914.

²³ Gheorghe Teodorescu (G. T.) Kirileanu (1872-1960) a intrat în slujba Curții Regale în anul 1906, iar în anul 1909 a devenit bibliotecarul Palatului. A fost înlăturat din post odată cu venirea pe tron a regelui Carol al II-lea. Eminent cărturar, a fost unul dintre editorii operei lui Ion Creangă.

²⁴ G. T. Kirileanu, *Jurnal și epistolar*, I, pp. 165-166, însemnare din 5 iulie 1910.

²⁵ Ibidem, pp. 147-148, însemnare din 19 noiembrie 1908.

²⁶ Ibidem, p. 281, însemnare din 9/22 septembrie 1914: „[Brociner și cumnatul său] iar m-au întrebat de ce ținem mai mult la ardeleni decât la basarabeni”.

²⁷ Despre partizanii acestei opțiuni a scris Lucian Boia, v. „*Germanofili*”: *elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Humanitas, 2009.

²⁸ Paul Angelescu (1872-1949), ofițer de carieră, a intrat în slujba regelui Carol I ca adjutant regal, în anul 1910. A îndeplinit funcții de comandă în campania Războiului de Întregire iar, în anii 1920-1927, a fost șef al Casei Militare și mareșal al Palatului. A fost ministru al Apărării Naționale în guvernele Brătianu și Tătărescu (4 iunie 1927 - 9 noiembrie 1928 și 27 iulie 1934 - 28 august 1937), precum și Inspector General al Armatei.

²⁹ G. T. Kirileanu, *Jurnal și epistolar*, I, 2013, p. 315, însemnare din 18/31 octombrie 1914.

³⁰ Pentru contribuția evreiască, vezi *Evreii din România în războiul de reîntregire a țării: 1916-1919*, volum alcătuit de Dumitru Hîncu, selecția materialului de Lya Benjamin, prefață de Constantin Antip, București, Hasefer, CSIER, 1996. Reținem o idee formulată, în prefața cărții, de generalul Antip, conform căreia Eroul Războiului de Independență (Mauriciu Brociner) „avea să fie luat drept model de contingentele de evrei participante la Războiul de Reîntregire a României” (Ibidem, p. 10).

instituții centrale s-au refugiat la Iași. Înaintea părăsirii capitalei, Barbu Știrbei³¹, administratorul Curții Regale în locul lui Basset (care în 1916 fusese trimis într-o misiune în străinătate, din care nu a revenit până la finalul războiului³²), a încredințat lui Brociner următorul mandat, la 15/28 noiembrie 1916:

„Domnul Colonel Brociner, Directorul Palatului Regal și al Cancelariei Mareșalului, fiind însărcinat în lipsa noastră din Capitală cu administrația Casei Regale și a Palatului Regal din București, este autorizat a expedia în numele nostru toată corespondența, a aproba toate cheltuielile necesare întreținerii Casei și a lua orice măsuri pentru asigurarea bunului mers în toate serviciile dependente de această administrație.

Din Înalt Ordin am delegat pe Domnul Al. Tzigara Samurcaș, Directorul Fundației Carol I, cu apărarea intereselor generale ale Casei Regale, cu care urmează a fi pus în legătură”³³
[subl. în original]

Alexandru Tzigara-Samurcaș³⁴ primise de la Barbu Știrbei mandatul de „a reprezenta Casa Regală și Domeniul Coroanei și a apăra interesele

³¹ Barbu Știrbei (1872-1946) a fost administratorul Domeniului Coroanei (1913-1919) și administrator interimar al Casei Regale (1916-1918). Prim-ministrul unui guvern de scurtă durată (4-21 iunie 1927), a fost trimis într-un exil forțat odată cu revenirea regelui Carol al II-lea, în 1930. În anii celui de-al Doilea Război Mondial i s-a încredințat o misiune diplomatică specială la Cairo, pentru a desfășura tratative cu Aliații pentru un armistițiu. În 1945, după căderea guvernului generalului Nicolae Rădescu, regele l-a mandatat cu formarea guvernului, dar presiunile autorităților de ocupație sovietice s-au impus în favoarea numirii lui Petru Groza, la 6 martie 1945.

³² Perioada respectivă este consemnată în jurnalul lui Basset (v. *Războiul unui slujitor devotat*, pp. 29-363).

³³ ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, f. 47. Decizia a fost însoțită de o traducere în germană, v. *Ibidem*, f. 48.

³⁴ Alexandru Tzigara-Samurcaș (1872-1952), profesor de estetică și istoria artei la Școala Națională de Arte Frumoase. În 1899 a devenit director al bibliotecii Fundației Regale „Carol I” (a ocupat acest post până în 1946), iar în 1906 a fost numit la conducerea noului Muzeu etnografic, de artă națională, artă decorativă și artă industrială (din 1915, Muzeul de artă națională „Carol I”). A fost un apropiat colaborator al regelui Carol I, în epocă vehiculându-se în mod fals zvonul că ar fi fost copilul din flori al regelui (în timp ce Lucian Boia acreditează presupusa filiație, Vasile Docea o demontează în mod convingător; v. Lucian Boia, „Germanofili”: *elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Humanitas, ediția a II-a, 2010, p. 327, respectiv Vasile Docea, „La curtea iubirilor reprimite” în *Tribuna*, nr. 41/2004, pp. 12-15). A fost prefect al Poliției Capitalei în anii ocupației germane. În septembrie 1917 s-a întâlnit cu împăratul Wilhelm al II-lea la Curtea de Argeș, în timpul vizitei sale în România. Demisionând din funcția de prefect la 1/14 ianuarie 1918, a fost renumit prin decret regal, în timpul guvernului Alexandru Marghiloman, continuând să exercite funcția în ultimele luni ale ocupației germane (aprilie-noiembrie 1918).

respective, față de autoritățile civile și militare, în tot timpul absenței din Capitală” a Curții Regale³⁵.

Colaborarea între Brociner și Tzigara-Samurçaș, deși începuse sub premise favorabile, s-a deteriorat în contextul ocupației germane. În ziua intrării trupelor Puterilor Centrale în București, la 23 noiembrie/6 decembrie 1916, germanilor și deținuților străini eliberați³⁶ li s-a permis de către Brociner (cum a pretins Tzigara-Samurçaș) să pătrundă în curtea Palatului Regal, de unde au aclamat armata ocupantă. Sosind la fața locului, feldmareșalul August von Mackensen³⁷ a declarat, în aceeași zi, că „nimeni (din ocupanți – n.n.) nu se va atinge de reședințele regale”³⁸. Ziua următoare, Tzigara-Samurçaș i-a scris lui Brociner, reproșându-i gestul față de armata ocupantă:

„[...] nu trebuie să uităm că suntem ținuți să reprezentăm mai presus de toate și cu cât mai multă demnitate interesele suveranului nostru, mai ales în asemenea grele momente pentru patria și demnitatea noastră”³⁹

³⁵ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 49. Traducerea în germană a deciziei la Ibidem, f. 287v.

³⁶ Odată cu intrarea României în război, la 14/27 august 1916, o serie de funcționari de origine străină au fost internați ca deținuți, cei de la Palatul Regal fiind trimiși la moșia regală de la Copăceni (ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 44/1916). Printre ei se afla și intentendul Theodor Kraemer. Au fost eliberați înaintea intrării trupelor Puterilor Centrale în București.

³⁷ August von Mackensen (1849-1945), comandantul armatelor Puterilor Centrale pe frontul românesc (august 1916 - mai 1918), guvernator al teritoriului românesc ocupat.

³⁸ Alexandru Marghiloman (1854-1925), om politic conservator și cunoscut „germanofil”, consemnează că, în momentul ocupării Bucureștilor, feldmareșalul August von Mackensen (1849-1945), comandantul armatelor Puterilor Centrale pe frontul românesc, devenit guvernator al teritoriului românesc ocupat, a declarat, sosind la Palatul Regal, că „nimeni (din ocupanți – n.n.) nu se va atinge de reședințele regale” (v. Alexandru Marghiloman, *Note politice*, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu”, 1927, vol. II, p. 327, însemnare din 23 noiembrie/6 decembrie 1917). Promisiunea s-a adeverit: la 25 martie/7 aprilie 1918, Tzigara-Samurçaș îi scria lui Barbu Știrbei: „reședințele regale din București, Sinaia și Curtea de Argeș nu au suferit întru nimic în timpul ocupației. Din ordinul chiar al Feldmareșalului von Mackensen, reședințele regale nu au fost ocupate de nimeni. De asemenea nu s-a constatat nici o lipsă a obiectelor rămase în diferite reședințe. Din Palatele Regale din București au fost rechiziționate de armatele de ocupație toate trăsurile, caii și hamurile lor, pentru care acum în urmă numai, după repetate cereri ale mele, s-au eliberat bonurile cuvenite. Domeniile Coroanei, precum și moșiile regale, au fost luate de la început sub administrația germană, care urmează a prezenta conturile respective. (...)”; v. ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 18.

³⁹ Alexandru Tzigara-Samurçaș, *Mărturisiri si-li-te*, București, Tipografia „Convorbiri literare”, 1920, p. 55; Idem, *Memorii*, volumul II, București, Editura „Grai și suflet - cultura națională”, 1999, p. 169; pentru episoadele ulterioare ale conflictului cu Brociner, a se vedea în special capitoul CLIII, „Vicleșugurile lui Moritz Brociner” (Ibidem, pp. 195-199), capitoul CLVII, „Demisiunea mea ca prefect al Poliției” (Ibidem, pp. 204-207) și capitoul CLX, „Mazilirea lui Moritz Brociner” (Ibidem, pp. 215-217).

La 30 noiembrie/13 decembrie 1916⁴⁰, Alexandru Tzigara-Samurcaș a fost numit prefect al Poliției Capitalei de către girantul Ministerului de Interne, Lupu Kostaki⁴¹, după demisia generalului Alexandru Mustață⁴². Până în ianuarie 1918, Tzigara-Samurcaș a cumulat funcția de prefect cu cea de reprezentant al Casei Regale.

Din corespondența lui Tzigara-Samurcaș cu Brociner din anii 1916-1918 reies tensiuni, care au sporit continuu⁴³. La 1/14 decembrie 1916 Tzigara-Samurcaș i-a reproșat lui Brociner că a depus o carte de vizită „în numele Casei Regale” la feldmareșalul von Mackensen, „depășindu-și atribuțiile”⁴⁴. Pe parcursul anului 1917, Tzigara-Samurcaș a invocat frecvent aprecierea că, în mandatul său, Brociner are un rol intern în administrația Curții și că numai el, ca reprezentant al Casei Regale, avea dreptul de a purta corespondență și a ține legătura cu autoritățile. Brociner a contrazis ideea unei subordonări ierarhice față de Tzigara-Samurcaș⁴⁵. Această neînțelegere s-a inflammat la sfârșitul anului 1917, când, în urma intervențiilor lui Brociner pe lângă autoritățile judiciare militare germane

⁴⁰ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 335.

⁴¹ Lupu Kostaki (1851-1923), om politic „germanofil”, fusese lăsat girant al Ministerului de Interne prin decizia titularului, Vasile G. Morțun, care, împreună cu guvernul Brătianu, s-a refugiat la Iași.

⁴² Alexandru Mustață (1854-1927), general, fusese lăsat prefect al Poliției Capitalei, înaintea evacuării orașului, prin decizia ministrului de Interne Vasile G. Morțun. Înlocuitorul său, Alexandru Tzigara-Samurcaș, a susținut că motivul demisiei sale era necunoașterea limbii germane (Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Mărturisiri si-li-te*, p. 58).

⁴³ O selecție din corespondență, făcută de Brociner, la ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 52-61, și o selecție făcută de Tzigara-Samurcaș, la *Ibidem*, ff. 259-332.

⁴⁴ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 51 și 262. Brociner s-a justificat prin faptul că Mackensen se interesase de persoana lui, iar cartea de vizită a fost depusă „în nume personal”. Mărturie a relațiilor lui Brociner cu autoritățile germane stă și o consemnare din jurnalul lui Titu Maiorescu (1840-1917), fost prim-ministru și cunoscut „germanofil”, rămas în București sub ocupație, conform căreia Brociner l-a vizitat la 21 decembrie/3 ianuarie 1917, prezentându-se ca intermediar al feldmareșalului Mackensen pentru a aranja o întâlnire cu Maiorescu (v. Lucian Boia, *„Germanofiliu”*, ed. 2010, p. 46). Maiorescu a refuzat întâlnirea, relatându-i despre vizita lui Brociner și lui Alexandru Marghiloman, care consemnează această conversație în jurnalul său (v. *Note Politice*, II, pp. 367-368, însemnare din 4 ianuarie 1917).

⁴⁵ Vezi, de exemplu: Brociner către Tzigara-Samurcaș, 12/25 ianuarie 1917: „Din parte-mi nu am impietat nici un moment în atribuțiile D-tale, lăsându-ți reprezentarea pe lângă autoritățile civile și militare, deși atât în calitatea mea de Director al întregului serviciu cât și ca însărcinat cu administrarea Casei Regale, am aceleași drepturi”; sau 20 martie/2 aprilie 1917: „Nu-ți recunosc nicidecum vreo superioritate ierarhică. Administrația Curții Regale fiindu-mi încredințată mie, sunt, ca atare, delegat al Casei Regale egal cu D-ta”; și Tzigara-Samurcaș către Brociner, 16/29 aprilie 1917: „Vă invit din nou ca orice corespondență sau intervenire, atât verbală cât și scrisă, ce veți avea de făcut, să treacă prin intermediul meu. (...) Sper că pe viitor nu voi mai avea ocazie să constat nici o abatere din partea Dv”; la 29 aprilie/11 mai 1917: „constat din nou lipsa de interes cu care întâmpinați toate cererile ce vă adresez și vă anunț că această stare de lucruri neputând continua; voi fi nevoit a întrerupe orice comunicare de serviciu cu Dv., adresându-mă direct organelor respective din Administrația Palatului”; în aceeași scrisoare, îi cere să recunoască „însărcinarea superioară” a funcției sale.

(inițial soluționate în favoarea lui Tzigara-Samurcaș)⁴⁶, a obținut o decizie care regla raporturile între cei doi în favoarea lui Brociner⁴⁷. Simțindu-se lezat, Tzigara-Samurcaș a comunicat Ministerului de Interne de la București, la 1/14 ianuarie 1918, demisia din funcția de prefect al Poliției Capitalei, precum și retragerea din calitatea de reprezentant al Casei Regale (asupra căreia a revenit în februarie 1918)⁴⁸.

Inamiciția dintre Tzigara-Samurcaș și Brociner a culminat cu un incident petrecut la 22 februarie/7 martie 1918 în antreul Palatului Regal. Rugat de Mackensen, Tzigara-Samurcaș sosise la Palat pentru a prezenta clădirea ministrului german al Afacerilor Externe, Richard von Kühlmann⁴⁹, aflat la București. Brociner, a pretins Tzigara-Samurcaș, i-a refuzat accesul, iar, în altercația ce a urmat, acesta din urmă i-a dat un pumn în obraz, după care s-a îndepărtat⁵⁰. Vizita ministrului german nu a fost tulburată. Ziua următoare, Brociner i-a făcut lui Tzigara-Samurcaș o plângere la poliție, ambii fiind chemați să dea declarații⁵¹. Brociner a ridicat și problema unui duel, iar opinia militarilor pe care i-a consultat, generalul Mustață, fostul prefect al Poliției Capitalei, și colonelul Alexandru Magheru⁵², fost adjutant regal, a fost că, în baza regulilor de duel,

⁴⁶ A se vedea adresa Administrației Militare Germane în România nr. 5105 din 2/15 iunie 1917, prin care lui Tzigara-Samurcaș i se recunoștea funcția de a reprezenta interesele Casei Regale și Domeniului Coroanei pe lângă autoritățile civile și militare, iar lui Brociner aceea de a gestiona chestiunile interne ale administrației Palatului (ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, f. 47).

⁴⁷ Decizia semnată de colonelul Richard Hentsch (1869-1918), șeful Statului Major al Administrației Militare Germane în România (de la 1 martie 1917 până la 13 februarie 1918, când a murit), la ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, f. 66: „Afacerile Administrației Palatului Regal din București le girează Colonelul Brociner. Profesorul Tzigara se va abține de la orice amestec. Numai dacă o chestiune de reprezentare de interese ale Administrației Palatului în afară, atunci Colonelul Brociner este obligat de a înștiința pe Profesorul Tzigara și ambii domni se vor pune de acord pentru pertractarea ulterioară. Dacă nu se ajunge la un acord asupra aceea ce, în atari cazuri, ar fi necesar pentru «apărarea» drepturilor Administrației Palatului, atunci decide în această privință profesorul Tzigara. Acesta nu stă în nici un fel de raport de superior față de Colonelul Brociner”.

⁴⁸ În memoriile sale, Alexandru Tzigara-Samurcaș recunoaște că respectivul incident a fost un pretext pentru demisia sa, motivul real fiind neînțelegerile cu Lupu Kostaki, superiorul său ierarhic (v. *Memorii*, II, p. 184).

⁴⁹ Richard von Kühlmann (1873-1948), ministru secretar de stat pentru Afacerile Externe (6 august 1917 - 9 iulie 1918), sosise la București la 28 ianuarie/10 februarie 1918, în toila negocierilor pentru semnarea armistițiului româno-german, semnat la Buftea la 20 februarie/5 martie.

⁵⁰ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Memorii*, II, pp. 211, 215-216.

⁵¹ Declarația lui Alexandru Tzigara-Samurcaș asupra incidentului, datată 8 martie 1918, la ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, f. 38, și declarația lui Mauriciu Brociner, la *Ibidem*, f. 34. Cele două relatări diferă: Tzigara-Samurcaș susține că l-a agresat din cauza încercării de a-l da afară din Palat, în timp ce Brociner, prezentându-se ca fiind primul agresor, își motiva gestul printr-o injurie pe care Tzigara-Samurcaș i-o adresase, făcând referire și la originea sa evreiască. În declarația sa, un martor, comisarul Nicolae Ardeleanu, a confirmat injuria (*Ibidem*, f. 34 față/verso).

⁵² Alexandru Magheru (1854-1947), adjutant al regelui Carol I în anii 1906-1910. A intrat în rezerva Armatei, în anul 1914, cu gradul de colonel. Tatăl său, Gheorghe Magheru (1828-

„ofensatul este cel care primește lovitura”, deci Tzigara-Samurcaș ar fi fost în măsură să pretindă „satisfacție” printr-un duel, lucru care nu s-a întâmplat⁵³.

În martie 1918, în urma armistițiului cu Puterile Centrale, după ce legătura dintre Palatul de la București și Curtea Regală de la Iași a putut fi reluată, suveranii și membrii Curții de la Iași au aflat despre conflictul între Brociner și Tzigara-Samurcaș⁵⁴. Într-o scrisoare adresată lui Barbu Știrbei la 25 martie/7 aprilie 1918, cel din urmă a reclamat „greutățile de tot felul, ce de la început am avut de întâmpinat din partea D-lui Col. Brociner”, acuzând mai ales atitudinile și gesturile lui Brociner față de autoritățile de ocupație. În acest sens, și-a însoțit scrisoarea cu anexe „doveditoare”⁵⁵. Mareșalul Curții, Henri Catargi⁵⁶, a prezentat situația regelui Ferdinand. La 21 martie/3 aprilie 1918, Catargi i-a confirmat lui Tzigara-Samurcaș mandatul de reprezentant al Casei Regale, în timp ce mandatul lui Brociner a fost transferat lui Laurențiu Steinebach, administratorul interimar al Palatului Cotroceni. În același timp, le-a cerut lui Tzigara-Samurcaș și Brociner să înainteze un memoriu-raport privind relația lor de colaborare în anii ocupației, promițând că, în final, va fi luată o hotărâre imparțială⁵⁷.

1875), a fost avocat, magistrat, prefect de Gorj și deputat. Bunicul său era generalul Gheorghe Magheru (1802-1880), comandant general al trupelor revoluționare din Țara Românească în anul 1848. Unchiul său, Romulus Magheru (1847-1897), a fost adjutantul regelui Carol I în anii 1880-1882.

⁵³ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 39.

⁵⁴ În jurnalul său, regina Maria notase inițial, la 18/31 martie 1918: „Am primit vești despre palatele din București. Brociner s-a comportat admirabil, la fel și Kopkow [Arthur Kopkow era șeful grajdurilor regale; în 1916-1918, soția sa, care lucra drept cameristă la Palat, a însoțit Familia Regală în Moldova – n.n.] și grădinarul meu cel amabil de la Copăceni. Tzigara, Steinebach [casier-contabil al Casei Regale, însărcinat la 15/28 noiembrie 1916 cu administrarea Palatului Cotroceni – n.n.] și Kraemer [intendent – n.n.] s-au ridicat la înălțimea situației. Bătrânul Liemann [arhitectul Casei Regale – n.n.] și Burin [cameristă – n.n.] nu s-au lăsat nici ei mai prejos - Liemann a fost foarte decent. Mă bucur că oamenii în care am crezut nu m-au dezamăgit” (Maria, regină a României, *Jurnal de război*, trad. Anca Bărbulescu, ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2014, vol. II). La acel moment, informațiile primite de familia regală erau aproximative. Steinebach sosind la Iași, la 26 mai/8 iunie 1918, după întâlnirea cu acesta, regina Maria nota: „Tot ce mi-a povestit mi-a sfâșiat inima, mi-a pricinuit o durere de neîndurat, nimicitoare... E oribil, oribil, toate detaliile sunt oribile, oribile... El însuși spune că germanii s-au prefăcut în brute groaznice și necinstite; totuși, precum cei mai mulți, vorbește admirativ despre Mackensen, care se pare că a rămas un gentilom și încearcă sau cel puțin vrea să lase impresia că încearcă să-i ajute pe români și să asculte corect toate plângerile celor oprimați. (...)” (Ibidem, vol. III).

⁵⁵ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 18-19. Și față de purtarea altor funcționari au existat plângeri; de pildă, Steinebach a adresat la 12 iulie 1918 un memoriu lui Tzigara-Samurcaș privind lipsa de loialitate a lui Arthur Kopkow, pe care acesta l-a înaintat Mareșalatului Curții, vezi Ibidem, ff. 20-26.

⁵⁶ Henri Catargi (1860-1944), absolvent de studii în Drept la Paris, magistrat, funcționar al Băncii Naționale a României (cenzor în anii 1899-1910 și director în anii 1910-1914), mareșal al Curții Regale în anii 1914-1920 și ministru plenipotențiar al României la Bruxelles în anii 1920-1929. Este tatăl pictorului Henri H. Catargi (1894-1976).

⁵⁷ Adresele lui Henri Catargi către Tzigara-Samurcaș, Steinebach și Brociner, la ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 205-209.

Cei doi au răspuns prompt acestei solicitări⁵⁸. Brociner, pe lângă adresele către mareșalul Curții, în care a protestat contra retragerii mandatului său, a adresat, la 23 aprilie/6 mai 1918, o petiție regelui Ferdinand, solicitând delegarea unei comisii pentru anchetarea cazului său⁵⁹. Între timp, predând gestiunea către Steinebach, Brociner i-a propus lui Tzigara-Samurcaș stingerea conflictului, pe care cel din urmă a acceptat-o⁶⁰.

Conform variantei prezentate de Tzigara-Samurcaș, Brociner se făcea vinovat de „lipsa totală de demnitate față de armata ocupată”, „dificultăți și piedici” puse lui Tzigara-Samurcaș, abuzuri etc. În apărarea sa, Brociner invocă faptul că Tzigara-Samurcaș „a avut o atitudine mereu ofensatoare și umilitoare” față de el, dar respingea acuzațiile privind favorizarea trupelor de ocupație, încercând să arate că „și-a făcut datoria întotdeauna și că tot ce spune D-l Al. Tzigara Samurcaș sunt invenții provocate de faptul că n-a voit să-i recunoască vreo superioritate în îndeplinirea mandatelor ce amândoi aveau”. Relatările unor angajați ai Curții, precum Kivu Ionescu, casier-contabil al moșiei regale Sinaia-Predeal, nuanțau cele două perspective⁶¹.

La 1/14 iunie 1918, la Iași, regele Ferdinand îl primea în audiență pe Alexandru Tzigara-Samurcaș, sosit de la București. Cazul lui Brociner a fost unul dintre subiectele discutate⁶². Câteva zile mai târziu, Tzigara-Samurcaș, revenind în capitală, îi comunica lui Brociner, la 7/20 iunie 1918, revocarea sa din funcția de director al Palatului Regal, în care fusese numit de regele Carol I în anul 1907, acesta fiind nevoit să-și părăsească serviciul și locuința de la Palat⁶³. În schimb, i s-a propus pensionarea, cu condiția semnării unei

⁵⁸ Memoriul lui Brociner la ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, ff. 44-46 (transmis la 23 martie/5 aprilie 1918, conform telegramei de la Ibidem, f. 72). Memoriul lui Tzigara-Samurcaș din 11/24 aprilie 1918, la Ibidem, ff. 252-258 (însoțit de 64 de anexe, la Ibidem, ff. 259-332). Rezumatele alcătuite de Cancelaria Regală în mai 1918, pe seama relatărilor și completărilor ulterioare, la Ibidem, ff. 9-10 (pentru Tzigara-Samurcaș) și Ibidem ff. 11-12 (pentru Brociner).

⁵⁹ Ibidem, ff. 101-102.

⁶⁰ Ca urmare a gestului de împăcare al lui Brociner, Tzigara-Samurcaș i-a adresat ziua următoare, la 3/16 mai 1918, o scrisoare în care încheia astfel: „Dându-vă în scris asigurarea cuvintelor de care altminteri v-ați convins, că nu sunt animat de nici un spirit de răzbunare în contra Dv și luând act de gestul spontan, venit din partea Dv. ieri, și de mine apreciat, consider incidentul închis, fără nici o retractare din parte-mi și fără nici un amestec în desfășurarea mai departe a hotărârilor ce au fost luate, respectând starea de lucruri dictată de autorități superioare” [subl. în original]. Textul scrisorii, la Ibidem, ff. 5-6. În același sens, a se vedea scrisorile lui Brociner către Henri Catargi și Barbu Știrbei din 3/16 mai 1918, la Ibidem, ff. 97, 99-100.

⁶¹ Memoriul lui Kivu Ionescu din 27 martie/9 aprilie 1918, la Ibidem, ff. 189-196 (rezumat, la ff. 13-14), se încheia cu aprecierea următoare: chestiunile personale și de precădere între Brociner și Tzigara-Samurcaș au dus la „zăpăcirea minților servitorilor și la păgubirea intereselor Casei”.

⁶² Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Memorii*, II, p. 217. Tzigara-Samurcaș notează că regele era „foarte la curent cu cele bune, ca și cu cele rele petrecute la reședința din București”, unele fapte amuzându-l, altele mâhnindu-l.

⁶³ ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 120/1918, f. 8.

declarații conform căreia se angaja să nu ridice alte pretenții și să nu protesteze în presă; simbolic, i se acorda titlul de „director onorific al Mareșalului Curții”⁶⁴.

După sfârșitul războiului și revenirea Casei Regale la București, la 18 noiembrie/1 decembrie 1918, cazul Brociner a devenit subiectul unor articole de presă în care Alexandru Tzigara-Samurcaș era prezentat nefavorabil⁶⁵. Astfel, în februarie 1919, acesta a adresat Curții Marțiale o reclamație privind activitatea lui Brociner în timpul ocupației germane⁶⁶. În cadrul procesului au fost citați ca martori demnitari și angajați ai Curții, precum și reprezentanți ai autorităților române din timpul ocupației, politicieni și juriști. Barbu Știrbei, administratorul Casei Regale, a fost citat din oficiu, arătând, în mărturia sa, că mandatul lui Tzigara-Samurcaș era unul superior, dar el contase pe o bună colaborare cu Brociner, pe care îl remarcase ca un funcționar devotat al Curții⁶⁷. Ca martori ai lui Tzigara-Samurcaș au fost citați Laurențiu Steinebach, doi portari și trei servitori⁶⁸. Ca martori ai lui Brociner au fost citați generalul Leon Mavrocordat, fost șef al Casei Militare Regale⁶⁹, foștii adjutanți regali Constantin Costescu⁷⁰,

⁶⁴ Conform proiectului deciziei mareșalului Curții pentru pensionarea lui Brociner, acesta ieșea la pensie, în baza regulamentului pensiilor funcționarilor Cancelariei Regale din 1 ianuarie 1914, pe data de 1 ianuarie 1919. Pensia sa, reprezentând 74% din retribuția lunară, era de 866 lei. Proiectul declarației este datat 7/20 iulie 1918. Ambele documente, la *Ibidem*, ff. 221-222.

⁶⁵ Un instrument util pentru identificarea articolelor de presă vizându-l pe Tzigara-Samurcaș este lucrarea *Alexandru Tzigara-Samurcaș: 1872-1952: biobibliografie adnotată*, Biblioteca Centrală Universitară din București, 2004.

⁶⁶ Reclamația a fost înregistrată la Curtea Marțială a Corpului II Armată cu nr. 5922 din 25 februarie 1919 (stil nou). În folosul apărării sale, Brociner a adresat lui Henri Catargi, mareșalul Curții, la 15 martie 1919, cererea de a primi copii după memoriul și rapoartele înaintate în aprilie 1918 (ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 140). Și comisarul regal, raportor special, colonelul Ioan Mihăescu, în adresa nr. 12533 din 5/18 martie 1919, solicita mareșalului Curții înaintarea spre Curtea Marțială a dosarului de la Cancelaria Palatului privind activitatea lui Brociner (*Ibidem*, f. 219).

⁶⁷ *Ibidem*, f. 120.

⁶⁸ Într-o scrisoare adresată directorului ziarului *Universul* în 1930, Brociner afirma că, dintre cei șase martori ai lui Tzigara-Samurcaș „cinci au făcut depoziții ridicole, iar unul mărturie constatată mincinoasă, care a fost respinsă ca atare de instanța judiciară” („Cine este Tzigara-Samurcaș - o scrisoare a domnului colonel veteran Brociner” în *Universul*, nr. 219 din 11 septembrie 1930, p. 3). În afară de Steinebach, ceilalți martori erau portarii Sofronie Comșa și Bogdan Ion, comisionarul Nicolae Ardeleanu și lacheul Nicolae Poenaru (ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 120v). Un al șaselea, pe care nu am reușit să îl identificăm, era probabil cel pe care Brociner îl acuză de mărturie mincinoasă.

⁶⁹ Leon Mavrocordat (1858-1939), general al Armatei Române, a fost șeful Casei Militare Regale (1906-1918), delegat cu atribuțiile mareșalului Curții (1906-1914). La 1 iunie 1918 a părăsit serviciul Palatului, trecând, împreună cu alți ofițeri, la dispoziția Ministerului de Război, pentru însărcinări speciale. În anul 1919 a trecut în rezerva Armatei.

⁷⁰ Constantin Costescu (1861-1945) a fost adjutant al regelui Carol I. În Primul Război Mondial a comandat Divizia 10 Infanterie, căzând prizonier. A ajuns până la gradul de general de divizie.

Nicolae Grașosky⁷¹ și Alexandru Magheru, generalul Eracle Nicoleanu⁷², fostul girant Grigore Antipa⁷³, omul politic Constantin C. Arion⁷⁴, juriștii Constantin Hamangiu⁷⁵, Oscar Niculescu⁷⁶, Petre Sfetescu⁷⁷ ș. a. În afară de Antipa, care și-a limitat mărturia la corespondența purtată cu acuzatul în timpul ocupației, martorii lui Brociner au susținut că acesta nu a manifestat atitudinea împotriva dinastiei sau țării⁷⁸. Neputând fi acuzat de vreo faptă penală, Mauriciu Brociner a fost exonerat⁷⁹.

⁷¹ Nicolae Grașosky (1861-?), ofițer de marină, a fost adjutant al regelui Ferdinand I. În anii Primului Război Mondial a condus secția română de pe lângă Societatea Internațională de Cruce Roșie de la Berna („Agenția de Cruce Roșie Română”). A ajuns până la gradul de amiral.

⁷² Eracle Nicoleanu (1872-1943), general, prefect al Poliției Capitalei (1930-1931).

⁷³ Grigore Antipa (1867-1944), directorul Muzeului Național de Istorie Naturală (1893-1944), a fost, în timpul ocupației germane, girantul Ministerului Agriculturii și Domeniilor.

⁷⁴ Constantin C. Arion (1855-1923), om politic conservator, ministrul Afacerilor Străine în guvernul Marghiloman (5 martie-23 octombrie 1918).

⁷⁵ Constantin Hamangiu (1869-1932), jurist și magistrat, consilier al Înaltei Curți de Casație și Justiție începând de la 1 octombrie 1918. A fost ministru de Justiție în guvernul Nicolae Iorga (18 aprilie 1931-7 ianuarie 1932). Este cunoscut pentru opera sa juridică, precum și pentru culegerea de legi *Codul general al României*, inițiată în anul 1900 și continuată după moartea sa.

⁷⁶ Oscar Niculescu (1860-1939), jurist și magistrat. La 1919 era prim-președinte al Curții de Apel din București. Ulterior, a devenit prim-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție (1927-1930).

⁷⁷ Petre Sfetescu (1860-?), jurist și magistrat. Cu studii de drept la Paris, a fost procuror și judecător la Tribunalul Ilfov, precum și președinte al Tribunalului Teleorman. S-a retras din magistratură pentru a intra în viața politică, ca membru al Partidului Conservator. A fost prefect al Județului Ilfov (1899-1904), senator etc.

⁷⁸ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 121-122.

⁷⁹ Dosarul a fost clasat cu ordinul nr. 20167 din 16 aprilie 1919 (stil nou) al comisarului regal, raportor special, colonelul Ioan Mihăescu, asistat de greșierul cabinetului de instrucție, sublocotenent G. Lissen. Ordinul a fost aprobat de consilierul juridic al Marelui Cartier General, Matei Balș (fost consilier la Înalta Curte de Casație), și confirmat cu ordinul definitiv nr. 1637 din 11 mai 1919 (stil nou) al comandantului corpului II de armată, generalul Nicolae Rujinschi. La cererea lui Brociner, i s-a eliberat certificatul constatator nr. 27474 din 21 mai 1919 (stil nou), conform căruia acuzațiile ce i-au fost aduse „erau nefondate și lipsite de temei”, vezi *Ibidem*, f. 119. Reproducem și relatarea unui vechi funcționar al Curții Regale, Eugeniu Buhman (a fost în slujba Curții din 1898 până în 1940, inițial ca funcționar al Serviciului de Poștă, Telegraf și Telefon al Casei Regale, devenind în timpul domniei regelui Carol al II-lea director al secretariatului particular al regelui): „La înapoierea în Capitală a Curții, profesorul Tzigara-Samurcaș a făcut o reclamație la Curtea Marțială, împotriva lui Brociner. După o lungă anchetă, Comisarul Regal a găsit că acuzațiile au fost neîntemeiate. Generalul Comandant al Corpului II de Armată, de comun acord cu Consilierul Juridic al Curții, a pronunțat astăzi [data însemnării este 30 mai 1919, dar decizia a fost anterioară – n.n.] achitarea lui Brociner. Din amănunțele pe care le cunosc și eu în această chestiune, mi-am făcut convingerea că toată acuzația se reduce la o chestiune personală. Brociner a fost un om corect” (Eugeniu Arthur Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei Regale a României: memorii: 1898-1940*, ediție îngrijită de Cristian Scarlat, București, Editura Sigma, 2006, pp. 221-222).

În iunie 1920, Brociner a fost reprimat în serviciul Curții și pensionat cu 38 de ani de activitate⁸⁰. La 1 iulie 1921 a fost numit consul onorific al României la Frankfurt am Main⁸¹. Primindu-l în audiență la 2 februarie 1923, regina Maria a consemnat întâlnirea în jurnalul său⁸². Timpul trecând, Brociner nu a trecut peste felul în care a fost tratat, iar, după moartea regelui Ferdinand (20 iulie 1927), a adresat serviciilor Casei Regale numeroase memorii în care se arăta nemulțumit de drepturile sale ca pensionar al Casei Regale, pe care le considera insuficiente în raport cu îndelungatul său serviciu și nedreptatea concedierii sale. Într-o petiție din 18 martie 1927, Brociner a adresat mareșalului Curții, generalul Paul Angelescu, cererea de a i se plăti o rentă viageră. Cu aprobarea regelui, mareșalul a dispus plata unei indemnizații anuale pentru plata chiriei, în

⁸⁰ Procesul verbal încheiat în urma deciziei de pensionare din 28 iunie 1920, cu semnăturile lui Basset, administratorul Casei Regale, Paul Angelescu, mareșalul Curții, și Brociner, la ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 249. Până a se ajunge la varianta finală, textul deciziei de pensionare a fost îndelung negociat cu Brociner. În acest sens s-au păstrat mai multe proiecte ale deciziei de pensionare, la *Ibidem*, ff. 131-132 și 164. Într-un raport din 7 februarie 1920 (*Ibidem*, ff. 223-224), Nicolae Butculescu, contabilul-șef al Casei Regale, arăta că noul regulament de pensii al funcționarilor, slujbașilor și servitorilor Casei și Moșiilor Regale, aprobat de rege prin Înalta Decizie din 28 februarie 1919, includea prevederi diferite față de vechiul regulament al pensiilor funcționarilor Cancelariei Regale din 1 ianuarie 1914. De exemplu, noul regulament includea obligația plății de rețineri pentru fondul de pensii al Casei Regale. Astfel, Butculescu sugera pensionarea lui Brociner conform prevederilor vechiului regulament (cu 1115 lei, deci 82% din 1360 de lei, total ce însuma salariul și sporul de 200 de lei pentru leafă și hrană). În final, Brociner a fost pensionat în baza noului regulament. Deși pensia era de 100% din cuantumul retribuției lunare din 1919, 1360 lei, cu un spor de 11%, aducând totalul la 1509 lei, Brociner urma să primească, efectiv, 1300 de lei, pentru a se achita obligațiile sale față de fondul de pensii. Procesul-verbal includea următoarea declarație: „Subsemnatul, Colonel M. Brociner, declar că sunt mulțumit cu modul cum s-au lichidat drepturile mele și că nu mai am nici o pretenție față de Administrația Casei Regale. Prezentul act fiind privat, ambele părți se leagă de a-i păstra caracterul absolut confidențial”.

⁸¹ Înaltul Decret Regal nr. 2890 din 2 iulie 1921, conform *Monitorul Oficial*, nr. 76 din 9 iulie 1921, p. 2837.

⁸² Maria, regină a României, *Însemnări zilnice*, trad. Sanda Racoviceanu, ediție îngrijită de Vasile Arimia, vol. V (1923), București, Editura Historia, 2006, pp. 48-49: „Această audiență (a lui Iuliu Maniu - n.m.) a fost urmată de una de care mă temusem de mult timp. Sărmanul bătrân Brociner, omul care a fost la palat timp de 30 de ani și care a fost scos din serviciul nostru, la înapoierea de la Iași, datorită acuzațiilor ce i-au fost aduse de Tzigara și Steinebach. Ulterior, el a fost achitat, dar a trebuit oricum să părăsească casa și de atunci nu l-am primit niciodată, pentru că și eu am fost foarte supărată pe el, deoarece fusese lăsat să se ocupe de interesele noastre la București, în timpul exilului nostru, și se presupune că el s-a pus mai mult sau mai puțin în dispoziția inamicului. El este evreu, dar a fost întotdeauna un bun slujitor. De doi ani, este consulul nostru la Frankfurt. Ei bine, în cele din urmă, m-am înduioșat și l-am primit. Trebuie să spun că s-a comportat bine. Era palid și copleșit de o reală emoție, avea lacrimi în ochi, dar nici un fel de reproșuri. Absolut demn, a privit această audiență ca un semn de iertare, declarând că, după toată suferința lui amarnică, aceasta este cea mai luminoasă zi din viața sa. Am vorbit despre condițiile din Germania și el a fost chiar interesant”. Cu ani în urmă, la 15 iunie 1920, regina nota: „Am vorbit mult după micul dejun cu Angelescu [șeful Casei Militare Regale – n.n.] în legătură cu chestiunea Brociner” (*Ibidem*, vol. II, 1920, București, Editura Albatros, 2003, p. 178).

valoare de 36.000 de lei⁸³. Ulterior, într-o adresă din 5 august 1927 a subadministratorului Casei Regale, Nicolae Butculescu⁸⁴, lui Brociner i se prezenta perspectiva reducerii pensiei și a suplimentelor. La 28 noiembrie 1927, Brociner scria lui Basset, protestând față de această posibilitate. Pe document apare rezoluția: „Pensia pe 1928 a rămas aceeași ca în 1927”⁸⁵. Adresele au continuat în 1928, colonelul Brociner cerând recalcularea pensiei sale, înmulțirea acesteia cu indexul legal de scumpire, pentru plata unei rente pentru despăgubirea daunelor morale și materiale suferite și reabilitarea sa publică⁸⁶. Cererile sale nu erau chiar atât de exagerate, ținând cont de inflația ce urmase Primului Război Mondial⁸⁷. Deși, în

⁸³ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 243-244.

⁸⁴ Nicolae Butculescu (1867-1944), contabil. În serviciul curții din 1889, a fost numit în 1908 șeful Serviciului Contabilității și Casieriei, apoi subadministrator.

⁸⁵ ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, ff. 178-179.

⁸⁶ Ibidem, dosar 59/1928. La dosar sunt incluse memoriile din 5 august, 12 august și 8 septembrie 1928, adresate administrației Casei Regale, urmate de încă două din 2 și 8 octombrie 1928, adresate ministrului Casei Regale, Constantin Hiott. Cităm câteva pasaje. În memoriul din 5 august 1928, Brociner afirmă: „[...] Așezarea mea la pensie, precum știți, am acceptat-o nu de bună voie, ci forțat de situația precară materială în care mă găseam, fiind revocat în mod ilegal din funcțiune, deși toate acușățiunile îndreptate împotriva mea au fost constatate juridicește calomnioase”. Prin urmare, el cere „reabilitarea mea deplină, prin anularea revocării mele făcută în public, printr-un act adus asemenea la cunoștința publică, ceea ce ați omis a face, cu toate că, prin art. 5 al deciziei de trecerea mea la pensie, ați luat obligațiunea de a anula orice dispozițiuni luate împotriva mea”. Mai cere ca „administrația Casei Regale să-mi plătească, pentru daunele morale și materiale ce mi-a pricinuit, o despăgubire sub formă de rentă viageră, ireductibilă, [transferabilă] asupra soției mele, independentă de pensia ce o primesc din Casa pensiunilor în virtutea deciziunii respective de la 28 Iunie 1920. Pensia nu constituie o despăgubire pentru daunele morale și materiale ce am suportat și suport încă, ci este un drept ce se cuvine fiecărui funcționar după numărul anilor de serviciu”. În memoriul din 12 august 1928 afirmă: „Administrația Casei Regale (...) mi-a impus de a păstra caracterul absolut confidențial al actului de așezarea mea la pensie, măsură prohibitivă a unui drept cuvenit mie, de a aduce la cunoștința publică reabilitarea mea și din partea Curții Regale, ca o consecință a deciziunii de clasare definitivă de către Curtea Marțială a învinuirilor îndreptate împotriva mea. E timp ca aceste persecuțiuni să-și ia sfârșit și să nu se uite că am servit cu credință și devotament 38 de ani în Casa Regală [se referă la anii 1882-1920, n. n.]”. În memoriul din 8 octombrie 1928 adresat ministrului Casei Regale, Constantin Hiott, Brociner arată că administrația Casei Regale nu i-a răspuns la ultimele trei adrese [5, 12 august și 8 septembrie], iar că „întârzierea Administrației Casei Regale de a da urmare reclamațiunii mele îmi pricinuieste mari daune”.

⁸⁷ Eugeniu Buhman nota: „În 1920 a fost scos la pensie cu o leață de mizerie și a murit (...) în cea mai completă sărăcie. Îmi pare rău că sunt silit să constat că Palatul Regal nu se poartă așa cum ar trebui cu oamenii care l-au servit o viață întreagă” (Buhman, *Memorii*, p. 222). În privința cuantumului pensiei, colonelul Brociner arăta, în memoriul din 5 august 1928 (amintit în nota anterioară), că „în 1920 am admis a se trece în decizia de trecerea mea la pensie numai suma de Lei 1300 drept pensie lunară, am făcut-o, conform înțelegerii de atunci (...) pentru achitarea succesivă a vărsământului de 50% asupra totalului reținerilor pe cei 30 ani trecuți [noul regulament din 1919, în baza căruia a fost pensionat, a introdus obligația reținerilor către fondul de pensii al Casei Regale, care lipsea din regulamentele anterioare – n.n.]”. Brociner susținea că suma la care era îndreptățit era de 1509 lei (retribuția din 1919 de 1360 lei, la care se adăuga un spor de 11% de 149 lei), iar, în anii 1920-1924, primind suma de 1300 lei, restul de 209 lei trebuiau considerați drept

aprilie 1927, fusese elaborat proiectul unei decizii ce urma să fie semnată de ministrul Casei Regale, Constantin Hiott⁸⁸, și de mareșalul Curții, Paul Angelescu, prin care lui Brociner i se acorda o rentă viageră de 30.000 de lei, transferabilă asupra soției sale, acesta a rămas doar în stadiul unei bune intenții⁸⁹.

În anul 1923, după ce și-a încheiat serviciul diplomatic la Frankfurt, Brociner a rămas, în mare parte, o persoană privată, trăind alături de soția sa, Eugenia. A rămas activ în cadrul comunității evreiești și în câteva societăți comerciale⁹⁰. În anul 1930, a adresat o scrisoare ziarului

contribuție la fondul de pensii al Casei Regale (într-o notă pe marginea memoriului, Butculescu sau Basset contraziceau această interpretare, susținând că „Nu a contribuit”). Efectiv, în 1928, pe lângă pensia inițială de 1300 lei, Brociner mai primea lunar un supliment de scumpete de 2600 lei, care însă nu fusese sporit succesiv în raport cu scumpirea traiului. Anual, mai primea un adaos suplimentar de 24.000 lei, plătit în două rate, la 1 ianuarie și 1 iulie, precum și indemnizația de chirie stabilită la 18 martie 1927 de 36.000 lei, plătită într-o tranșă la 1 aprilie. Repartizând suma totală pe 12 luni, rezultă că Brociner primea, efectiv, 8900 lei. Calculul prezentat de Brociner ne pare convingător: „Pensia derizorie, împreună cu toate suplimentele, ce primesc astăzi e de Lei 8900 pe lună = Lei 296,66 pe zi = Lei 7,41 din 1916, iar pâinea neagră, ce costa [înaintea războiului – n.n.] 0,25 bani, costă astăzi Lei 12 etc. etc.”. Brociner cerea rectificarea pensiei sale lunare la 1509 lei. Aceasta nu s-a întâmplat. În anul 1941, pensia lui Mauriciu Brociner era de 1300 de lei lunar, cu un spor lunar de 2600 lei, totalul fiind de 3900 lei (ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 76/1941, f. 5). Într-adevăr, la acel moment, avea cea mai mică pensie dintre funcționarii superiori ai Casei Regale pensionați. Indicăm, spre comparație, cuantumul celorlaltor pensii: Ștefan Dăscălescu (fost funcționar al Moșiei Regale Mănăstirea), 1400 lei cu spor de 2800 (total, 4200); Constantin Bolomey (fost inspector al moșilor regale), 1720 lei cu spor de 3440 (total, 5160); doamna Matilda Basset, văduva lui Louis Basset (secretar regal și administrator al Casei Regale), 1500 lei cu spor de 3000 (total, 4500); doamna Maria Drosso, văduva colonelului Nicolae Drosso (fost prefect al Palatului Regal), 2050 lei cu spor de 4100 (total, 6150); doamna Louise Steinebach, văduva lui Laurențiu Steinebach (fost administrator al Palatului Cotroceni, mort în 1927), 2250 lei cu spor de 4500 (total, 6750); Constantin Manu (fost secretar al Mareșalatului), 2530 lei cu spor de 5070 (total, 7600); G. T. Kirileanu (fost bibliotecar al Palatului), 3865 lei cu spor de 7730 (total, 11.595); Apostol Popescu (fost secretar al Mareșalatului), 3900 lei cu spor de 7800 (total, 11.700); Nicolae Butculescu (fostul șef al Serviciului Contabilității și Casieriei și subadministrator), 4668 lei cu un spor de 9332 (total, 14.000).

⁸⁸ Constantin Hiott (1861-1941), diplomat și om politic, a fost ministrul plenipotențiar al României la Praga (1920-1925). La 20 septembrie 1924 a fost numit ministru al Casei Regale, luându-și postul în primire la 1 martie 1925. A demisionat din post după întronarea regelui Carol al II-lea (8 iunie 1930). Fiul său, Constantin Dinu Hiott, născut în 1896, a fost ministrul plenipotențiar al României la Bratislava (1939-1940) și Vichy (1940-1944).

⁸⁹ Proiectul, datat 12 aprilie 1927, indica începerea retroactivă a rentei viagere, începând de la 1 ianuarie 1926. Proiectul includea o apreciere pe care ministrul Casei Regale și mareșalul Curții urmau să și-o asume: „ne-am format asemenea deplina convingere despre netemeinicia acestor învinuiri [făcute de Alexandru Tzigara-Samurcaș în 1918 - n.n.] și că Dl. Colonel Brociner și-a făcut în tot timpul datoria în mod foarte conștiincios și devotat”. Vezi ANIC, Fond *Casa Regală Oficială*, dosar 120/1918, f. 242.

⁹⁰ De exemplu, a fost ales cenzor al Societății Anonime Române de Investiții și Furnituri din București în 1929 și 1931 (*Monitorul Oficial*, nr. 233 din 18 octombrie 1929, Partea a II-a, p. 12459, și nr. 170 din 25 iulie 1931, Partea a II-a, p. 9523). L-am mai găsit prezent la o întrunire a Ligii Chiriașilor din București: „Dl. Colonel Brociner spune că aproape întreaga sa pensie pe care o primește neregulat [de la Casa Regală – n.n.] este dată pentru chirie. În

Universul, privind vechiul său conflict cu Alexandru Tzigara-Samurçaș⁹¹. În anul 1937 Brociner, aproape nonagenar, a defilat în fruntea veteranilor de la 1877, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de la Războiul de Independență⁹².

Situația evreilor din România s-a înrăutățit începând din anul 1938, odată cu promovarea unei legislații care le restrângea drepturile. Măsurile luate împotriva acestora au continuat până la 23 august 1944⁹³. În anii domniei regelui Mihai, atât suveranul cât și regina-mamă au intervenit în apărarea evreilor din România, în cazurile în care acest lucru a fost posibil. În ce îl privește pe Brociner, deja în etate, Curtea Regală nu a uitat de acesta. În mai 1941, administrația Casei Regale se adresa Ministerului de Finanțe pentru scutirea de impozit a pensiei colonelului Brociner. Răspunsul venit a fost că scutirea de impozit se va aplica numai dacă acesta nu primea deja o altă scutire pentru pensia de veteran de război⁹⁴.

Supraviețuind celui de-al Doilea Război Mondial, Brociner rămăsese singurul în viață dintre veteranii români de origine evreiască ai Războiului

proporția la care s-au micșorat pensiile, spune d-sa, ar trebui să scadă chirile” (*Adevărul*, 22 martie 1932, p. 4).

⁹¹ „Cine este Tzigara-Samurçaș - o scrisoare a domnului colonel veteran Brociner” în *Universul*, nr. 219 din 11 septembrie 1930, p. 3. Și din partea lui Alexandru Tzigara-Samurçaș, inamiciția a persistat. În 1920 a fost nemulțumit de decizia Curții de reabilitare a lui Brociner, în memoriile sale reproșându-i lui Henri Catargi că „s-a lăsat înduișat de slugarnicele plângeri ale lui Brociner” (Alexandru Tzigara-Samurçaș, *Memorii*, III, p. 57).

⁹² Hary Kuller, *Evrei din România*, p. 86. În același loc se afirmă, în mod incorect, că Brociner a fost, o lungă perioadă de timp din interbelic, secretar al reginei Maria a României (1875-1938).

⁹³ *Raport Final*, Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România (președinte comisie: Elie Wiesel), editori Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu, Iași, Polirom, 2004, p. 167.

⁹⁴ ANIC, *Fond Casa Regală Oficială*, dosar 50/1941, f. 9. Reproducem adresa transmisă Administrației Casei M. S. Regelui de Ministerul Finanțelor, Direcția Contribuțiilor Directe-Serviciul Contribuțiilor Directe: „Răspunzând adresei Domniei-Voastre No. 601/941 [a administrației Casei M. S. Regelui - n.n.], avem onoare a vă aduce la cunoștință că, în baza aprobării date de către D-l. Secretar General Eugen Demetrescu [de la Ministerul Finanțelor - n.n.], pensia servită D-lui. Colonel M. BROCINER [ca pensionar al Casei Regale - n.n.] este scutită de impozitul pe salarii, dacă D-sa nu primește și pensie ca veteran al războiului din 1877, în care caz urmează a se bucura numai de scutirea prevăzută de art. 45 din Legea Contribuțiilor Directe [„Sunt scutiți (...) invalizii cari au înfirmități dobândite în război, precum și văduvele și orfanii de război pentru pensiunile pe cari le primesc în aceste calități”, vezi Legea nr. 661/1923 pentru unificarea contribuțiilor directe și pentru înființarea impozitului pe venitul global - n.n.], pentru pensia la care are dreptul în această ultimă calitate”. În arhiva Palatului se mai păstrează o cerere a colonelului Brociner, datată 17 august 1942, adresată lui Florian Marinescu, administratorul Casei Regale, de a se întâlni „pentru a termina în mod loyal (sic!) diferendul existent” (ANIC, *Fond Casa Regală Oficială*, dosar 41/1942, f. 382). Nu se precizează obiectul diferendului intervenit între Brociner și Marinescu, care se poate să fi fost anterior celui de-al Doilea Război Mondial, cei doi cunoscându-se de mult, întrucât Marinescu lucra la Serviciul Contabilității și Casieriei din cadrul Casei Regale din perioada domniei regelui Ferdinand. Scrisoarea a fost înregistrată (cu nr. 1206 din 18 august 1942), dar nu știm dacă i s-a dat curs, întrucât, la scurt timp (27 august 1942), a fost numit un nou administrator al Casei Regale, Vasile Vasiliu (rămas în post până în 1947).

de Independență din 1877-1878. Astfel, la 15 februarie 1946, din inițiativa Uniunii Evreilor Români, prezidată de Wilhelm Filderman⁹⁵, a fost organizată o festivitate în onoarea sa la Fundația Dalles⁹⁶. La festivitate au fost prezente câteva sute de persoane, remarcându-se participarea unor intelectuali evrei și a unor studenți. Regele Mihai a fost reprezentat de colonelul Octav Ullea⁹⁷, maestrul de ceremonii al Palatului Regal⁹⁸. În discursul colonelului Brociner, citit de șeful secțiunii tineretului din cadrul Uniunii Evreilor Români, avocatul Monicu Birnberg⁹⁹, au fost evocate figurile regelui Carol I și reginei Elisabeta, sugerându-se o paralelă între regele Carol I și regele Mihai - apreciată pozitiv de autor - prin faptul că actualul suveran continua spiritul democratic și politica de păstrare a unor bune relații cu vecinul de la răsărit. În raportul Siguranței, care consemna evenimentul, se amintea în încheiere: „Festivitatea sărbătoririi colonelului veteran Mauriciu Brociner s-a desfășurat într-o atmosferă de admirație pentru Regele Mihai, publicul aclamând și manifestând pentru Suveran”¹⁰⁰.

⁹⁵ Wilhelm Filderman (1882-1963) a fost avocat, reprezentant al comunităților evreiești din România, deputat în Parlamentul României. A luptat în Armata Română în războiul de întregire din 1916-1919. Membru în comitetul central al Uniunii Evreilor Pământeni, a devenit președintele ei odată cu transformarea în Uniunea Evreilor Români (1923). În anii celui de-al Doilea Război Mondial a depus neobosite eforturi pentru apărarea comunităților evreiești. După 23 august 1944 Filderman a revenit la conducerea Uniunii Evreilor Români (care își suspendase activitatea în anii 1938-1944) și a Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România (creată în 1937, desființată în 1941), încercând să mențină autonomia organizațiilor evreiești în fața încercărilor de aliniere politică a acestora, până ce, în 1947, a fost înlăturat (pentru detalii, v. Hary Kuller, *Evreii în România anilor 1944-1949: evenimente, documente, comentarii*, București, Hasefer, CSIER, 2002). În martie 1948 Filderman a plecat în exil, stabilindu-se la Paris (v. Idem, *Evrei din România*, pp. 144-146).

⁹⁶ Lucian Nastasă (coord.), *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare*, vol. 5: *Evreii din România (1945-1965)*, Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2003, doc. 53, p. 189.

⁹⁷ Octav Ullea (1889-1960), ofițer de carieră, a fost directorul Mareșalatlui Palatului în timpul domniei regelui Carol al II-lea (1930-1940). Odată cu domnia regelui Mihai I a devenit și responsabilul de protocol, ca „maestru al Curții”, până în anul 1947. Era văr primar cu Lucrețiu Pătrășcanu, mamele lor, surori, fiind născute în familia Stoika (Mihai Sorin Rădulescu, „O genealogie nebănuită: Lucrețiu Pătrășcanu” în *Istorie și civilizație*, nr. 1/2009, p. 31). Ajuns în exil după 1947, Ullea a intrat în serviciul fostului rege Carol al II-lea, aflat la Estoril, îndeplinind rolul de maestru de ceremonii.

⁹⁸ În mod eronat, o notă a editorilor volumului *Evreii din România, 1945-1965* îl indică drept „mareșal al Palatului Regal” (v. p. 190), demnitate îndeplinită la acel moment de Dumitru Negel (1890-1969), administrator al Domeniului Coroanei în anii 1942-1947, mareșal al Curții Regale în anii 1944-1947, ministru al Agriculturii și Domeniilor în guvernul generalului Constantin Sănătescu (23 august - 3 noiembrie 1944).

⁹⁹ Monicu Birnberg (1913-1978), fiul avocatului Isidor Birnberg (1877-1953), a fost președintele tineretului Uniunii Evreilor Români în anii 1945-1947. A fost unul dintre apărători în procesul liderilor Partidului Național-Țărănesc în toamna anului 1947. Sora sa, Marie-Claire, căsătorită cu Mircea Ștefănescu, este autoarea memoriilor *Unde ești, copilărie!*, cuvânt înainte, note și îngrijire de ediție de Daniela Ștefănescu, București, Editura LiterNet, 2016.

¹⁰⁰ Lucian Nastasă (coord.), *Evreii din România, 1945-1965*, doc. 53, p. 190. Raportul Direcției Poliției de Siguranță este datat 16 februarie 1946.

La 29 iunie 1946, Eugenia Brociner, soția colonelului Brociner, a solicitat Casei Regale sprijinul pentru „a putea interna în sanatoriul Eraclide¹⁰¹ pe soțul său, Dl. Col. rez. veteran M. Brociner, pensionar al Casei Regale, în etate de 92 ani (sic!), care este suferind și are nevoie de un tratament radiologic”. Casa Militară a regelui a înaintat cererea mai departe, pentru „a se face intervențiile necesare”¹⁰². Această corespondență arată că, la finele vieții sale, Curtea regelui Mihai nu l-a uitat pe vechiul ei slujbaș, dar era prea târziu pentru bătrânul și bolnavul colonel.

Mauriciu Brociner a murit la 18 iulie 1946, fiind înmormântat în Cimitirul Evreiesc „Filantropia” din București¹⁰³. Pe placa sa funerară s-a înscris următorul text:

Colonel veteran din 1877
MAURICIU BROCINER
Director al Mareșalatului și Palatului Regal
Secretarul M.S. REGINA ELISABETA (Carmen Silva)
deced. 18 Iulie 1946

Prezența lui Mauriciu Brociner la Curtea Regală, deși încheiată într-un mod nefericit, ilustrează eforturile Familiei Regale, care se dorea a aparține tuturor, pentru integrarea minorităților în societatea românească. Exemplul său arăta că, în statul român modern, cetățenii români de origine evreiască (care își dovediseră patriotismul prin participarea la Războiul de Independență) puteau fi integrați oriunde, din moment ce un reprezentant al lor ajunsese în serviciul Casei Regale. Pe marginea biografiei lui Brociner putem vedea cum situația comunităților evreiești din România arată importanța respectului față de demnitatea umană, de care instituțiile moderne sunt datoare, „fără deosebire de origină etnică, de limbă sau religie” (Constituția din 1923, art. 8).

¹⁰¹ Sanatoriul militar „Elena Eraclide”, destinat ofițerilor, se afla pe Calea Plevnei din București, în apropierea Spitalului Militar Central. Înființat în 1915, și-a încetat activitatea în 1949.

¹⁰² ANIC, Fond *Casa Regală Oficiale*, dosar 34/1946.

¹⁰³ Gheorghe Bezviconi, *Necropola Capitalei*, p. 75. În același cimitir este înmormântat și fratele lui Mauriciu Brociner, Iosif Brociner (vezi nota 2).